

Современи дијалози

СПИСАНИЕ ЗА КУЛТУРА - ЛИТЕРАТУРА,
ДРАМСКА УМЕТНОСТ, ФИЛМ И ИЗДАВАШТВО

MACEDONIAN SCIENCE SOCIETY – BITOLA
CENTER FOR CULTURE – LITERATURE,
DRAMA, FILM AND PUBLISHING

ISSN 1857- 940X

CONTEMPORARY DIALOGUES

JOURNAL OF CULTURE – LITERATURE,
DRAMA, FILM AND PUBLISHING

Vol. IX, No. 9

BITOLA
2021

CONTEMPORARY DIALOGUES

– Journal of Culture – Literature,
Drama, Film and Publishing

ISSN 1857- 940X

PUBLISHER:

MACEDONIAN SCIENCE SOCIETY – BITOLA
Center for Culture – Literature, Drama, Film and Publishing

FOR THE MACEDONIAN SCIENCE SOCIETY:

Nevena Gruevska, Assist. Prof. Dr., president

FOR THE CENTER FOR CULTURE:

Petre Dimovski, president

EDITORIAL BOARD OF “CONTEMPORARY DIALOGUES”:

Daniela Andonovska-Trajkovska, Full Prof. Dr., editor in chief

Vesna Mundishevska-Veljanovska

Silvana Neshkovska, Assoc. Prof. Dr.

Elizabeta Joncik

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD OF “CONTEMPORARY DIALOGUES”:

Zvonko Taneski, Assoc. Prof. Dr. (Slovakia)

Raed Anis Al-Jishi (Saudi Arabia)

Žarko Milenić, MSc. (Russia, Bosnia and Herzegovina)

Tzemin Iton Tsai, Full Prof. Dr. (Taiwan, Republic of China)

Tom Edward Philips, Prof. Dr. (Great Britain)

Miho Nonaka, Assoc. Prof. Dr. (Japan and USA)

Iskra Peneva (Serbia)

Su Jen Lin, Full Prof. Dr. (Taiwan, Republic of China)

EDITORIAL COUNCIL OF MACEDONIAN SCIENCE SOCIETY:

Nikola Glavinche, PhD., president

Natasha Mojsoska, Full Prof. Dr.

Ekaterina Miheljkis, PhD.

Lidija Stefanovska, Assoc. Prof. Dr.

Manja Kotevska-Dimovska, Assoc. Prof. Dr.

Opinions and views expressed in „Contemporary Dialogues“
belong to the authors and do not reflect the views of the Editorial board,
the Publisher or the Ministry of Culture of Republic of North Macedonia

THE JOURNAL IS PUBLISHED ANNUALLY

The contributions, along short biography for the author, should be written in Times New Roman, size 12 pt, line spacing – single, and should be sent on the e-mail address: mss.bitola@gmail.com with Subject: FOR „CONTEMPORARY DIALOGUES“.

It is preferred the contributions to not have been previously published
in other printed or electronic journals.

This issue of the Journal is financially supported by
the Ministry of Culture of Republic of North Macedonia

СОДРЖИНА/ CONTENT

ПРЕДГОВОР/ PREFACE	5
ПОЕЗИЈА/ POETRY	
Даниела Андоновска-Трајковска/ Daniela Andonovska-Trajkovska	9
Опколено време, Чекање на зборот, Временска капсула, Годови на среќата, Бирографија, Омекнати консонанти	
Весна Ацевска/ Vesna Acevska	12
Кај пролетните божурни, Грлицы, Кај северниот влез, Маргарит, Крилја, На вистинско место	
Томе Велков/ Tome Velkov	15
Заминување во рајот, Недела - последен ден од пијанството	
Славица Гацова Свиџерска/ Slavica Gadzova Sviderska	17
Ми недостигааш свету, Некогаш ова е сè што треба да знаете за светот, Мистичен си, свету, Те повредуваат, свету, Времето застанува, Заклучен е светот	
Лидија Димковска/ Lidiya Dimkovska	20
Распаѓање: 4. Љубовта што се распаѓа, 5. Историјата што се распаѓа, 6. Животот што се распаѓа, 7. Иднината што се распаѓа	
Никола Илијовски/ Nikola Ilijovski	23
Судбината на времето, Вистина, Фантазија, Кој што јадел	
Трајче Кацаров/ Trajche Kasarov	26
Приказната на Ули Чар, Немој да кажеш Навистина немој да кажеш, Таа година кога матурирав	
Делвина Крлуку/ Delvina Krluku	29
Знам дека копнееш..., За твојот роденден, За мојот роденден, Водите се сретнуваат, Млака надеж, можеби	
Владимир Мартиновски/ Vladimir Martinovski	32
Тениска песна, Биатлон, Трискок	
Весна Мундишевска-Велјановска/ Vesna Mundishevska-Veljanovska	35
Геометрија на смиреното, Во процепот на сонот, Траење, Паралелност, (Се)можности	
Петар Наневски/ Petar Nanevski	38
Ах Ох Ех Их Ух, Свездата, Кој и кога ми прорече, Скратен пат, Кој и да колни, За песната	
Кире Неделковски/ Kire Nedelkovski	41
Мегдани во мене: Лавина од лексика, Креативни несоници, Длабочината на времето, Поезијата ми е национален парк, Принцезата е невинна песна	
Силвана Нешковска/ Silvana Neshkovska	44
Активна интерпункција, Интерпункциски хаос, Дожд од точки, Воена зона	
Борче Панов/ Borche Panov	47
Пофалба на лудоста и хормоните Грелин и Лептин, Скелетот на иднината, Кортексот на небото	
Христо Петрески/ Hristo Petreski	50
Срце, Волк, Угорници, удолници, Допир, Чевли, Покани	
Милица Радевска/ Milica Radevska	53
Дете, Клавијатура, Лекција	
Раде Силјан/ Rade Siljan	56
Тестамент, Животот река, Жив оган, Непозната глава, Лудо време	
Гордана Стојаноска/ Gordana Stojanoska	59
Меланхолија, Тага, Очај, Зима	
Санде Стојчевски/ Sande Stochovski	62
Бист глас, Илака рожденија моего, Отпључот од мудрост, Пес'н, Думите мои, Пути мои, Внутренаја луч	

Биљана Т. Димко/ Biljana T. Dimko	65
Босонога, Натемаго, Љубов	
Радован П. Цветковски/ Radovan P. Cvetkovski	67
Нашето постоење, Вечното сонце во човекот, Во синевијата ноќна, Нагредениот пејзаж	

ПРОЗА / PROSE

Петре Димовски/ Petre Dimovski	71
Сонува сонца	
Љубинка Донева/ Ljubinka Doneva	74
Јордан и Јасна, гологлавата учителка по шах	
Владимир Костов/ Vladimir Kostov	79
Иљо	
Никола Кочовски/ Nikola Kochovski	81
Неситничавата љубов	
Лилјана Пандева/ Liljana Pandeва	87
Кредит	
Михајло Свидерски/ Mihajlo Sviderski	90
Свездата	
Габриела Стојаноска-Станоевска/ Gabriela Stojanoska-Stanoeska	92
Од другата страна на кадрото со битолските чупи партизанки	

ДРАМА / DRAMA

Зоран Пејковски/ Zoran Pejkovski	97
Мали детски разговори (Сцена 1)	

ИНТЕРВЈУ / INTERVIEW

Диме Ратајкоски/ Dime Ratajkoski	107
Монгани Вали Сероте: „Јазикот ја одразува философијата на народот“	

ПРИКАЗИ, ОСВРТИ, КНИЖЕВНИ КРИТИКИ, РЕЦЕНЗИИ ... / REVIEWS, LITERARY CRITICS ...

Јованка Денкова/ Jovanka Denkova	113
Ингениозно исплетена плетена на крилјата на фантазијата	
Христина Деспотовска/ Hristina Despotovska	125
За циклусот "Play your own game" на Љубица Мешкова Солак	
Златко Жоглев/ Zlatko Zhoglev	126
Капитален издавачки потфат и значаен книжевен настан	
Елизабета Јончиќ/ Elizabeta Jonchik	129
„КонтинуУм“ софистицирана збирка со нагласен аксиом, архетип на будење на умот без снеможување и празнини во бесконечноста на неговиот квант	
Кристина Николовска/ Kristina Nikolovska	135
Буден електронски сон	
Мишел Павловски/ Mishel Pavlovski	141
Бисмеханиката на сцена: „Великодушниот рогоносец“ во режија на В. Е. Мејерхолд	
Димитар Пандев/ Dimitar Pandev	150
Полска во современата македонска поезија	
Игор Поп Трајков/ Igor Pop Trajkov	156
Вода за владетелот	
Мирјана Стојановска/ Mirjana Stojanovska	168
Персонифицирана рамка на животот изразена преку растенијата	

Звонко Танески/ Zvonko Taneski	172
Делото <i>Пријателите Бон и Бона</i> од Оливера Николова во Словачка (или за некои словачки теориски согледби на детската литература)	
Васил Тоциновски/ Vasil Tocinovski	181
Конзулот Андреја Д. Петкович и Босанско-Херцеговското востание	

/// АКЦЕНТИ / ACCENTS

Даниела Андоновска-Трајковска, Зоран Пејковски, Панде Манојлов, Весна Мундишевска-Велјановска и Кире Неделковски - добитници на значајни книжевни награди/ Daniela Andonovska-Trajkovska, Zoran Pejkovski, Pande Manojlov, Vesna Mundishevska-Veljanovska and Kire Nedelkovski - award winners	191
---	-----

/// ПРЕВОДИ / ПРЕПЕВИ

Зора Русомарова/ Zora Rusomarovna	197
Маслиновата гора (Алфред де Вини)	

/// ПАРАЛЕЛИ / PARALLELS

Сала Абулави/ Salah Abulawi	205
Тупело	
Јасер Ал-Атраш/ Yasser Al-Atrash	207
Ќе живееме... сè додека љубиме	
Раед Анис Ал-Јиши/ Raed Anis Al-Jishi	209
Премногу млад за да бидам пијан, Тело	
Менахел Асахи/ Manahel AlSahoui	211
1-Европските жени, 2-Постела од празни куршуми, 3-Работи кои никој нема да ги види освен ти	
Елизабета Баљи/ Elisabetta Bagli	213
Бнеж, Не без тебе, Тоа е љубов	
Џорџ Валас/ George Wallace	216
Има мигови под сонцето	
Маи Ван Фан/ Mai Văn Phan	218
Траги, Неорганизирани мисли, Месечарење	
Глорјана Вебер/ Glořjana Veber	220
Музика, Имџа	
Жоел Верне/ Joël Vernet	222
3., 4., 5., 6. Поштенско сандаче	
Маријан Гракалиќ/ Marijan Grakalić	225
Песна за Хенри, Amore philosophiae perennis, Соничшта	
Мирослав Грудењ/ Mirosław Jan Grudzień	226
Повик на ноќта, Светот во твоите раце, Во дивината	
Башир Дефалах/ Bashir Daiffallah	228
Седумте состојби на признание	
Дарија Жилиќ/ Darija Žilić	231
Танцувај, Модести, танцувај, По празниците, Иднината е светла!, На речкото пристаниште	
Су Жу/ Sue Zhu	233
Смртта како преродување, Секавање на снегот, Секоја снегулка е метафора	
Малгожата Журецка/ Małgorzata Żurecka	235
Хеликоптер	
Абу Зубиер/ Abu Zubier	237
Очекување, Вечност, Дојди сега	

Себастијано Импала/ Sebastiano Impalà	239
Бев, Сараево љубов моја, Да бев твој поет	
Амал Исмаил/ Amal Ismail	241
#, Слушни ме!, Подготвен да напушти сè, Ох, тетичке!, Ах, тетичке!	
Павол Јаник/ Pavol Janik	243
Мудрост, Почест, Ние сме професионалци, Поглавје над гробот	
Адел Козам/ Adel Khozam	245
Несвесни слики на љубовта	
Јернеј Кустерле/ Jernej Kusterle	248
Салупрање, Пристигнување, Одекнувам во безвременост, Некој друг, Привидение	
Олга Лалиќ-Кровицка/ Olga Lalić-Krowicka	250
Седржителот и тишината, Молкот на крвта која шуми	
Аријан Лека/ Arjan Leka	252
Мала трилогија: 1., 2., 3.	
Иво Мијо Андриќ/ Ivo Mijo Andrić	254
Денес	
Жарко Милениќ/ Žarko Milenić	256
Мајка	
Нур Насрах/ Nour Nasrah	258
1 Фрагментација, 2 Чекање	
Михо Нонака/ Miho Nonaka	260
Велиденски цреши	
Валерио Орлиќ/ Valerio Orlić	262
Ханку	
Емилио Паз/ Emilio Paz	264
Пролог, Молчи, Гробишта од сеќавања	
Искра Пенева/ Iskra Peneva	266
Твојот профил, Повторно, Во самракот	
Доменико Пизана/ Domenico Pisana	268
Меѓу тонењето и надежта	
Клаудија Пичино/ Claudia Piccinno	270
Радост, Отвор на светлината во катедралата	
Санкар Саркар/ Sankar Sarkar	272
Грст прашина	
Константин Северин/ Constantin Severin	274
Ив Клајн	
Дипика Синг/ Deepika Singh	276
Копнеж за	
Антонио Спањуло/ Antonio Spagnuolo	277
Сабота, Каприц	
Аугуста Томасини/ Augusta Tomassini	279
Како опечатоци, Прикаска... си ти!, За тебе	
Едуард Харентс/ Eduard Harents	281
***, ***, Копнеж	
Вера Цветановиќ/ Vera Cvetanović	283
Мелодија на неискажливото, Насакаде те има, Празник на светлоста,	
Пред бескрајот на нокта	
Леонтин Чапо Милениќ/ Leontin Čapo Milenić	285
Кралство на надежта	
Јин Шјиаојан/ Yin Xiaoyuan	287
Пчеларка	

ИЗДАВАЧ/ PUBLISHER:

Македонско научно друштво – Битола
Центар за култура – литература, драмска уметност, филм и издаваштво
Macedonian Science Society – Bitola
Centre for Culture – Literature, Drama, Film and Publishing
<https://mnd-bitola.mk>

ЗА ИЗДАВАЧОТ/ FOR THE PUBLISHER:

доц. д-р Невена Груевска/ Nevena Gruevska, Assoc. Prof. Dr.

СОВРЕМЕНИ ДИЈАЛОЗИ

СПИСАНИЕ ЗА КУЛТУРА – ЛИТЕРАТУРА, ДРАМСКА УМЕТНОСТ, ФИЛМ И ИЗДАВАШТВО

Год. IX, бр. 9/ Vol.IX, No. 9 ISSN 1857- 940X

CONTEMPORARY DIALOGUES

JOURNAL OF CULTURE – LITERATURE, DRAMA, FILM AND PUBLISHING

copyright © МАКЕДОНСКО НАУЧНО ДРУШТВО – БИТОЛА, 2021

copyright © MACEDONIAN SCIENCE SOCIETY – BITOLA, 2021

ЛЕКТОР/ LECTOR:

проф. д-р Трајко Огненовски/ Trajko Ognenovski, Ph. D

КОМПЈУТЕРСКА ОБРАБОТКА И ДИЗАЈН НА КОРИЦА/

COMPUTER DESIGN AND COVER:

Весна Мундишевска-Велјановска/ Vesna Mundishevska-Veljanovska

СЛИКА НА КОРИЦА/ PAINTING ON THE COVER:

Бурхан Ахмети, Дијалог, акрил на платно, 100x80, 2021/
Burhan Ahmeti, Dialogue, acrylic on canvas, 100x80, 2021

ПЕЧАТ/ PRINTED BY:

Печатница „Графопром“ – Битола/ “Graforprom” – Bitola

ТИРАЖ/ COPIES:

300 примероци/ 300 copies

Битола, октомври 2021 г./ Bitola, October 2021

ИНГЕНИОЗНО ИСПЛЕТЕНА ПЛЕТЕНКА НА КРИЛЈАТА НА ФАНТАЗИЈАТА

(Осврт кон романот „Супервештерката, мачката и шесте волшебни колачиња“ од Билјана С.Црвенковска)

Литературата за деца и млади секогаш изненадува со својата свежина, позитивен однос кон животот и хедонизам, и, сметаме дека не е претерување, ако се каже дека во последно време, во современата македонска литература за деца и млади, има пробив на дела кои изненадуваат со тематиката, со својата интерактивност со младите читатели, со необичноста на ликовите и сл. Едно такво дело е романот „Супервештерката, мачката и шесте волшебни колачиња“ од Билјана С.Црвенковска, објавено 2017 година како издание на Арс Ламина -публикации.¹ Според зборовите на самата авторка, ова е прв роман од она што е замислено да биде серија фантастични романи за деца под наслов „Приказни од Зеленпарк“. Прва приказна, која е една целина, но сепак зачнува нови мистерии и неразрешени тајни. Приказните имаат фантастична или, да речеме, волшебна предлошка, но ќе опфаќаат и многу реални проблеми и прашања кои им се важни на децата од предтинејдерска возраст: самодовербата, етичкото однесување, љубовта кон другарите, семејството и многу важно - љубовта кон животните и природата. Мислам дека тоа малку недостига во едукацијата на децата. Во приказната има многу животни на кои им се дадени човечки карактеристики, а името „Приказни од Зеленпарк“ си кажува и дека во нив понатаму ќе се работи и на развивање на еколошката свест. А зошто супервештерка? Бидејќи сакав да направам некој спој помеѓу вештерка/волшебничка која има волшебни моќи, но од друга страна е и суперхеројка. Модерен лик за модерно време – вели Црвенковска.²

Самото дело „Супервештерката, мачката и шесте волшебни колачиња“³ е мошне интересно конципирано. Во невообичаената композициона структура која мајсторски ја гради Црвенковска, можат да се издвојат три идејно-тематски блока. Првиот блок, ги опфаќа обидите на малата супервештерка Елена и нејзината мачка Лу да се здобијат со изглед и моќи кои се необични, поточно супервештерски. Втората целина го опфаќа периодот на средбата со момчето Павел и неговото куче, како и заедничките авантури и

¹ Билјана Црвенковска е родена 1973 година. Дипломирала 1996 година на Филозофскиот факултет (група филозофија). Во моментот подготвува магистерска теза на истиот факултет. Објавени трудови: „Филозофија на неискажливото“ во: *Семјуел Бекет*, „Избрани драми“, Детска Радост, Скопје, 1998; „Митско-трагичниот код во Македонска крвава свадба“ во: *Македонска крвава свадба – сто години подоцна*, Јелена Лузина, приредувач, Матица македонска и Факултет за драмски уметности, Скопје, 2000.¹ Билјана Црвенковска е писателка, сценарист, преведувачка и уредник. Ја препознаваме по приказните од „Светот на Биби“, „Свезда Мрак и суштествата од Стрешкоград“, романите за деца „Супервештерката, мачката и шесте волшебни колачиња“ и „Што сонуваше Дедо Мраз“, илустрираните романи за деца од серијалот ТКЦП и уште многу, многу други сликовници и книги со активности. Таа е главен уредник во новата издавачка куќа Чудна шума.

² Билјана С. Црвенковска: Никогаш нема да пораснам и еден ден ќе бидам баба-девојче, е-портал МКД, <https://www.mkd.mk/kultura/knizhevnost/biljana-s-crvenkovska-nikogash-nema-da-porasnam-i-eden-den-kje-bidam-baba>, преземено на 24.01.2021

³ Билјана С. Црвенковска, „Супервештерката, мачката и шесте волшебни колачиња“, Арс Ламина, Скопје, 2017.

истражувања, а третата целина претставува еден интерактивен дел во кој се поместени еден тест (супервештерски, се разбира), дневник, цртанка/шкртка/боенка и слично. На овој начин, романот на Црвенковска, со својата разгранета и богата содржина се претвора во дело кое одлично комуницира со младите читатели, затоа што ги задоволува сите нивни потреби за трагање по непознатото, влетување во авантури, можност да споделат и лични мисли во дневникот, но пред сè – можност да бидат суперхерои.

За една сосем неверојатна зеленпарковска приказна

Според насловот (вештерка!) и дејството во делото, на прв поглед истото може да се окарактеризира како дело во кое преовладува фантастиката, заради вештерките како типични ликови од овој жанр. Но, притоа, од една страна не треба да се заборави блиската врска на фантастиката со блиските, гранични жанрови, чудното и чудесното/сказновидното⁴, а од друга страна, мора да се има во предвид и генезата на фантастиката, поточно нејзината врска со фолклорот, митологијата. Оттука, разгледот на ова дело на Црвенковска ќе биде фокусиран на начинот на кој авторката го реализирала испреплетувањето на сите овие елементи.

Фантастичните елементи во романот

Читателите се запознаваат со главната хероина уште на првата страница, поточно таа самата им се претставува: „Ова е сосема неверојатна зеленпарковска приказна (а тие обично се токму такви) за едно исто толку неверојатно девојче. Зошто неверојатно? Ех, тоа останува да го откриеш ти. Кое е девојчето? Тоа сум јас, смотаницо ... девојчето од вториот кат од старата зелена зграда на крајот од Зеленпарковска улица. Да, де, таа, последната зграда пред да почне Зеленпарк. Знаеш, она девојче со долга коса со боја на мед, што вози скејтборд и што сака мачиња“ (8) (подвлеченото-мое, ЈД). Оваа прва секвенца со која започнува овој необичен роман, имплицира неколку работи. Всушност, таа е густо набиена со индиции и информанти. Прво, се одредува хронотопот, а тоа е Зеленпарковската улица, која се наоѓа во близина на Зеленпарк. Ваквиот топос е сосема веројатен како име на улица/парк, па согласно тоа претставува реалистичен детаљ (зграда!). Од друга страна, овој топос е поставен во една реченица со синтагмата „неверојатна приказна“ со што во тој реалистичен амбиент се пробива чувство за некаква сказновидност (бидејќи станува збор за приказна!). Хроносот, пак, и неговата реалистичност, е одреден преку описот на топосот, но и преку претставувањето на главната хероина и нејзиниот говор, со тоа што пред очите на читателот се појавува слика на сосем обично девојче од реалноста, „со долга коса со боја на мед, што вози скејтборд и што сака мачиња“. Жаргонскиот говор на хероината, поточно непосредното обраќање кон читателот („смотаницо“, „да, де“), придонесува за приближување на овој текст кон младите читатели. Но, она што не смее да се пропушти да се спомене, е фактот што сите овие реалистични елементи се ставаат под сомнеж уште во првата реченица, во која се навестува неверојатноста. Се знае дека со таквите реченици или синтагми, авторите внесуваат несигурност во одвивањето на дејството и таквата нерешителност е основа за фантастиката: „Ова е сосема неверојатна зеленпарковска приказна (а тие обично се токму такви) за едно исто толку неверојатно девојче“ (8). Всушност, ова е приказна за едно сосема обично девојче, во чиј свет „влетуваат“ елементи од еден паралелен свет или, поинаку кажано тие два света постојат паралелно. Со тој став е и Лорета Георгиевска - Јаковлева: „Фантастиката може да се дефинира како жанр во кој со помош на фикцијата (т.е. илузијата на стварноста) и нарацијата се овозможува рамноправен статус на настаните од

⁴ Cvetan Todorov, *Uvod u fantastičnu književnost*, Pečat, Beograd, 1987.

природниот и неприродниот тек“.⁵ Поточно, таа зборува за постоењето на два света: реален и фантастичен, при што доаѓа до нивен судир, или „фантастичниот свет може да се доживее како рамноправен со реалниот, што е и основен предуслов за појавата на фантастичното“.⁶ Токму варијантите кои произлегуваат од тој судир ја прават фантастиката необична, како што вели Е.И.Парнов: „...„За фантастиката е карактеристична играта со суштината на светот, со неговите елементи. Фантастиката непрестајно ги варира основните „цигли“ од кои тој е сосидаан. Таа или измислува нешто потполно ново или, напротив, од нашиот живот го отстранува вообичаеното и секојдневното, а потоа, со одредена љубопитност, набљудува што ќе произлезе од сето тоа. Како ќе се снајде јунакот во новата ситуација, како ќе реагира на чудото кое му се случило одненадеж?“⁷ Според зборовите на Влада Урошевиќ, старо правило на фантастиката е: „...необичните работи треба да се раскажат сосема како и обичните за да бидат уверливи“.⁸ Тоа се покажува во понатамошната анализа на текстот, поточно уште на следната страница, каде се среќаваме со недвосмислениот доказ за фантастичниот елемент во ова дело на Црвенковска, а тоа е сонот кој го имплицира она што се нарекува „ониричка фантастика“. Сонот може да биде само помошно средство во нарацијата и е во функција на градење на фантастичниот настан или во функција на постигнување на фантастичниот ефект. Пределот на сонот, како сам на себе цел, е предмет на посебен тип фантастика, именуван како „ониричка фантастика“. Во теориската литература под поимот „ониричка фантастика“ се подразбира „оној тип на фантастичен дискурс чијашто основна содржина е добиена од подрачјето на сонот“.⁹ „Ааах, каков преубав сончев ден... Ох, сонував нешто, но што? Знаеш, Лу, тоа беше еден Мноогу чуден сон“ ѝ вели девојчето на белата мачка“ (10) (подвлеченото-мое, ЈД). Зборувајќи за функцијата на сонот во фантастичната литература, Лорета Георгиевска-Јаковлева истакнува: „Во романите од фантастичен тип уметничко претставување функцијата на користењето на сонот и искуствата добиени од подрачјето на сонот може да биде разновидна. Тој може да претставува помошно наративно средство во постигнувањето на фантастични ефекти преку поместувањето на границата меѓу сонот и јавето, т.е. нивно заемно мешање. Ново Вуковиќ разликува три групи на соништа, при што во првата ги сместува оние кои во себе го содржат елементот на профетското, бидејќи во себе содржат некое матно, но секогаш доловливо претскажување. Во втората група спаѓаат соништата кои се поврзуваат со изминатите настани, најчесто од претходниот ден. Таквите соништа обично претставуваат исполнување на некоја скриена или нескриена желба на оној кој сонува... Содржината на тие соништа не е сокриена репродукција на она што се случило на јаве, туку некој вид на имагинативна надградба, која се развива од одредени асоцијации. И, третата група ја сочинуваат соништата каде во реалистичен манир се дава ситуацијата на сонувачот кој почнува да сонува, а на крајот на делото, по бројните настани во сонот, тој се буди. Овој метод честопати се користи во литературата и како вид на алегорија, односно како изговор некоја содржина да се прикрие или да се оправда со сонот“.¹⁰ Врз основа на прочитот на романот на Црвенковска, од претходно посочените секвенци се гледа дека во него станува збор за ониричка фантастика, конкретно, ако се задржиме на класификацијата која ни ја нуди Ново Вуковиќ, за соништа од првата група, затоа што по будењето од чудниот сон, Елена има некои сознанија дека „знам точно што ќе правиме денеска, а што не сме правеле досега!“. А авантурата во која ќе влета Елена со својата мачка Лу – е да се стане вештерка.

⁵ Лорета Георгиевска-Јаковлева, *Фантастиката и македонскиот роман*, Институт за македонска литература, Скопје, 2001, стр.47.

⁶ Исто, стр.41.

⁷ E.I.Parnov, *Postulati fantasike ili Okanova ostrica*, Dometi, br.6, 1978, Izdavački centar, Rijeka, str.36-37.

⁸ Влада Урошевиќ, *Каприциозна и игрива фантастика*, во кн.Мрежа за неуловливото, Македонска книга, Скопје, стр.182.

⁹ Лидија Капушевска-Дракулевска, *Во лавиринтите на фантастиката*, Магор, Скопје, 1998, стр.140.

¹⁰ Ново Вуковиќ, *Иза граница могућег*, Научна књига, Београд, 1979.

И овде се среќаваме со уште една тема преземена од пределите на фантастиката – темата на вештерките: „Многу е едноставно: за да летам, треба да сум вештерка. За да сум вештерка, треба да имам црна мачка“ (14). Зборувајќи за фантастиката и нејзините теми, Вуковиќ ја објаснува трансформацијата која таа ја доживеала во литературата за деца: „Ако го прифатиме терминот *фантастично*, во потесна смисла на неговото значење, тогаш во литературата за деца фантастика има многу малку. Тоа е логично, со оглед на низа причини од психолошка и педагошка природа. Деструктивниот и шокантен карактер на таквата фантастика - ѓаволи, демони, вампири, врколаци, вештерки, проклетства со страшна одмазда и останати многубројни реквизити на имагинацијата на злото, без оглед на својата најчесто сложена смисла, можат да предизвикаат двојно влијание врз детето-читател. Сиот тој свет, детето може да го прифати со еден поблаг интензитет, како што обично се случува со чудесниот свет на сказната, но таквото прифаќање значи одбегнување на примарните цели на тој вид фантастика. Од друга страна, детето може да доживее силно чувство на страв, несигурност и конфузија, со трауматични последици на психата“.¹¹ Но, како што вели Ново Вуковиќ, во литературата за деца фантастиката ја трансформирала својата физиономија и се „ориентирала на оној круг појави, кои се карактеристични за детскиот свет и детското интересирање, за слободната игра на имагинацијата, на сонот, на мечтаењето и слични сосотојби, барање на посложени и подлабоки егзистенции од светот на растенијата, животните, играчките и предметите“.¹²

Токму затоа, авторката Црвенковска се зафатила со демистифицирање на вештерките како ликови од сферата на фантастиката. Желбата на Елена да стане вештерка е толку голема што белата мачка Лу за кратко време е бојадисана во црно. И додека си го проверуваат новиот изглед во огледалото, им се случуваат уште поневеројатни нешта: „Потоа нагло се оддалечува и се погледнува од подалеку и тогаш се случува најчудното нешто на светот! Девојчето во огледалото ѝ намигнува!...Чекај, чекај, го виде и ти ова или?...“ (20) Петар Т.Бошковски потенцира дека фантастиката како почва за својата игра го претпоставува не моментот на читателовото непознавање, туку моментот на неговото познавање на светот; не смета на читателовото верување во чуда, туку на неговото неверување во нив“.¹³

Моментот на неверица, кога Елена и Лу во огледалото ќе согледаат друг пар, девојче и мачка, во романот ја воведува и третата фантастична тема – темата на огледалата: „И навистина, девојчето (и мачката) чувствуваат дека огледалото полека се претвора во голем, матен вир и дека тие навистина нуркаат во него!...И уште почудно: истовремено, на сосема волшебен начин, тие успеваат да дознаат од своите чудни, волшебни и сосема неверојатни двојнички во огледалото како се станува супервештерка (а и супермачка)“ (23). На тој начин, Црвенковска во делото ги внесува двете теми, темата на огледалото и темата на двојниците. И Радован Вучковиќ, зборувајќи за облиците на фантастичната книжевност, како особина на овој вид литература, паралелно со темата за двојниците ја истакнува и темата за огледалата: „Претставата за огледалото е во самата природа на фантастичната книжевност која тргнува од претпоставката дека *фантастичното* не е ништо друго освен *реалното* (стварното) прекршено на магичните рамнини на огледалото или во растроената свест, во која работите се согледуваат во нивното двојно постоење: реалното и имагинарното. Според тоа, неразделна од оваа тема е и темата за двојниците, односно онаа за делбата на ликот на јунакот на две *јас* кои во фантастичната игра стапуваат во односи на магични залажувања и будења, што може да биде повод за хумористичко-фантастична игра (...)“

¹¹ Исто, стр. 12.

¹² Исто, стр. 14.

¹³ Петар Т. Бошковски, *Вистинитата лага на фантастиката*, Разгледи, бр.7, Скопје, 1972, стр.791.

или за душевно страдање“.¹⁴ Во случајот со романот на Црвенковска, двојничката од другата страна на огледалото, на главната хероина ѝ носи нови сознанија за начинот како да се стане супер/вештерка. Или, како што би рекол Цветан Тодоров: „Огледалото е присутно кога јунаците на приказната треба да го направат решавачкиот чекор кон натприродното...“.¹⁵ Со пречекорувањето на она што Лидија Капушевска-Дракулевска го нарекува „хронотоп на прагот“¹⁶, во случајот тоа е огледалото, се случува натприродниот настан. Границата меѓу двата простори, оној на видливиот и оној на невидливиот свет е огледалото кое служи како медиум кој еманира слики. А според Лорета Георгиевска-Јаковлева, треба да се пречекори границата меѓу два дела на просторот за да се стапи во акција, т.е. за да може да се одигра фантастичниот настан.¹⁷

Токму огледалото е онаа врска меѓу два соседни жанра – фантастиката и чудесното.¹⁸ Понатаму, зборувајќи за разните видови чудесно, меѓу кои ги спомнува хиперболичното чудесно, егзотичното чудесно и научно чудесното, Цветан Тодоров го спомнува и инструменталното чудесно, каде се појавуваат разни чудесни направи, кои изгледаат сосема обично, но кои имаат волшебено потекло и кои служат за воспоставување на врска со други светови“.¹⁹ Во контекст на претходно споменатото испреплетување на жанровите, слободно би можеле да кажеме дека огледалото спаѓа во овој тип чудесно, зашто огледалото е типичен реквизит од сказните (сказната за Снежана и седумте цуциња).

Во дијалогот на супервештерката во создавање - Елена и двојничката од огледалото се реализира демистификацијата на вештерките како мрачен лик кој влече корени од фолклорот: „Чекај малце, ако сакам да сум вештерка, зар не треба да носам црно?...Модерните вештерки не се такви! Ти да не мислеше и на метла да леташ?“ (21) Според Вук Стефановиќ Карахиќ, „вештерка е жената која во себе има некој ѓаволски дух и се претвора во пеперутка, во кокошка или во мисирка, па лета по куќите и се храни

¹⁴ Radovan Vučković, *Oblici fantastične književnosti*, Izraz, br. 7-8, Svjetlost, Sarajevo, 1986, str.31.

¹⁵ Svetan Todorov, *Uvod u fantastičnu književnost*, Pečat, Beograd, 1987, str.125.

¹⁶ Во „Во лавиринтите на фантастиката“ Лидија Капушевска-Дракулевска (според терминологијата на Бахтин) разликува *хронотоп на патот* и *хронотоп на прагот*. „Хронотопот на прагот покажува дека светот е поделен на два дела: видлив и невидлив, познат и непознат, обичен и необичен. ...Границата е најважно типолошко обележје на просторот и таа целокупниот простор на текстот го дела на два потпростори, кои меѓу себе не се сечат, при што првиот простор е реален, конкретен, секојдневен, обичен, безбеден, познат, а вториот - иреален, нестварен, необичен, непознат..., Магор, Скопје, 1998.

¹⁷ Лорета Георгиевска-Јаковлева, *Фантастиката и македонскиот роман*, Институт за македонска литература, Скопје, 2001, стр. 129.

¹⁸ Цветан Тодоров во кн. *Увод у фантастичну књижевност* прави дистинкција меѓу чудното, чудесното и фантастичното, при што ја смета фантастиката за некој вид граничен жанр кој е на границата меѓу чудното и чудесното. Тој смета дека „постојат три услови за појавата на фантастичното: нерешителноста на ликот или читателот, како и посебниот начин на читање на текстот, при што се исклучува алегориското и поетското читање. „Фантастичното (...) трае само онолку колку што трае и нерешителноста заедничка за читателот и за ликот, на кои им е определено да решат дали она што го забележуваат произлегува или не произлегува од „стварноста“ каква што таа е, според општото мислење. На крајот од расказот читателот, па и самиот лик, сепак донесуваат решение, се определуваат за едно или друго решение, и со тоа излегуваат од фантастичното. Ако читателот прифати дека законите на стварноста остануваат недопрени и дека даваат објаснување на опишаните појави, велиме дека делото припаѓа кон еден друг жанр - чудното. Ако, напротив, реши дека мора да се прифатат новите закони на природата со кои таа појава би можела да биде објаснета, влегуваме во жанрот на чудесното.“ Тој ја претставува фантастиката како гранична линија меѓу чудното и чудесното. Со овие гранични жанрови таа воспоставува релации, заради што Тодоров ги именува како *фантастично чудно* и *фантастично чудесно*. Подалеку од таа гранична линија се наоѓаат чистото чудно и чистото чудесно. Во рамките на чистото чудесно, Тодоров објаснува неколку типови на раскажување во кои натприродното е објаснето на некој начин. Овде го споменува: хиперболично чудесно, егзотично чудесно, инструментално чудесно и научно чудесно.

¹⁹ Svetan Todorov, *Uvod u fantastičnu književnost*, Pečat, Beograd, 1987, str.60-61.

со луѓе, а особено со мали деца“.²⁰ Според Нада Поповиќ- Перишиќ, ова ни зборува за својството на преобразба, кое е типично за фантастиката, верувањето дека жената не може да стане вештерка сè додека не го изведе своето дете, потоа дека вештерките секогаш се стари и грди жени, дека имаат крст под носот, мустаќи и влакнести нозе, дека се големи заводнички, дека имаат зло око со кое можат да урочат некого, итн...²¹ Всушност, ова зборува дека вештерките можат да се набљудуваат како еден од елементите во фолклорните обрасци на фантастиката, каде таа е еден вид на преносител во кој се отсликуваат претставите на нашиот народ за постоењето на натприродните сили кои се помоќни од човекот. Се разбира, Билјана Црвенковска не сакала да ги уплаши децата, туку, пред сè, да ги забави и насмее, па затоа таа ги изостави овие особини на вештерките. Демистификацијата оди дотаму што Елена и самата се идентификува со алтруистички тон: „Како, всушност, се станува вештерка? Знаеш, не онаква глупава, лоша и грда вештерка како од старите приказни, туку добра, убава, паметна, модерна вештерка која знае магии, открива секакви мистерии и им помага на луѓето во неволја? М? Нешто како вештерка – суперхеројка? Супервештерка!!!“ (23) Деструирањето на сказновидното, кое постојано го применува Црвенковска, се гледа и во следните цитати во кои Елена го „дотерува“ својот изглед, но спротивно од сите наши претстави за вештерките и со исмевање на сказновидното: „Не пуштена коса (таа е за принцези, уште круна ти фали), не репче (тоа е за прчки) и не плетенки (аман, ова не е приказната за Црвенкапа)...А капа? Може, ако е тоа некоја модерна капа. Заборави на смешните вештерски капи како за на маскенбал па ова е 21 век!“ (26). А една таква современа вештерка, треба да има и современи средства, кои се во спротивност со конвенционалните: „Никако метла! Која сериозна модерна вештерка би си дозволила да лета на метла?! Сегашните вештерки користат некое модерно превозно средство, на пример, вештмобил (ова е како бетмобил, ама нормално, за женски, а не за глупави машки маскирани како лилјаци!)“ (26).

Овде, таа, навистина ја воведува темата на вештерките, една тема која припаѓа на фолклорот, од каде се транспонирала во областа на чудесното. Оваа тема денес е почеста во фантастичната литература наменета за возрасните, а сосема малку е застапена во литературата за деца (посебно македонската). Од фолклорот, темата за вештерите, вештерките навлегла и во фантастиката и како таква, застапена е во многубројни класификации на фантастичната литература. Кај Влада Урошевиќ се застапени повеќе класификации.²² Во една од нив, темата на вештерството, го наоѓа своето место во четвртата група на фантастични теми, во која спаѓаат „Теми во кои натприродното е поврзано со традиционални верувања (појавување на смртта, појавување на ѓаволот, потпаѓање под власт на демони, остварување на проклетства, дејствување со помош на маѓија, вештерство, окултистички постапки“ (потцртаното-мое, Ј.Д.). Подвлечената наративна секвенца кореспондира со оној момент во вториот дел од романот каде супервештерката Елена со својата мачка, и со сите потребни реквизити и подготовки за да се стане супервештерка, тргнува во авантура во Зеленпарк при која наоѓа (заедно со новиот пријател Павел) книга за магии со кои оживуваат неживи предмети, т.е. колачиња.

Инаку, Зеленпарк е прикажан и како волшебено, магично, по малку и мистично место, но пред сè, како место создадено за игра и забава на децата, но и повозрасните: „...особено затоа што тука се собираат дедовците од околните улици да играат шах (...),

²⁰ Тихомир Р. Ђоѓевиќ, *Вештица и вила у нашем народном веровању и предању*, Српски етнографски зборник, САНУ, Београд, стр. 6 (Според Нада Поповиќ - Перишиќ, *Вештице*, Српска фантастика, САНУ, Београд, 1989, стр.235.)

²¹ Нада Поповиќ - Перишиќ, *Вештице*, Српска фантастика, САНУ, Београд, 1989, стр.235.

²² Влада Урошевиќ, *Демони и галакси*, Македонска книга, Скопје, 1988, стр. 155-160.

можеби ќе посакаш и ти да научиш да играш шах – бидејќи е навитина одлична игра што бара многу размислување“ (60). Мистичноста на Зеленпарк произлегува од неколку необични нешта поврзани со него. Првата е неизвесната судбина на поетот Јован Ситноцветски „познат по две работи: неговата славна поема „И го подарив срцето на езерската самовила“ и по тоа што една ноќ исчезнал и никој не знае што се случило со него. Ова било кога бабите-плетачки и дедовците-шахисти биле уште деца, но тие се секаваат на случката, па дури и прераскажуваат дека, всушност го маѓепсала самовилата што живее во Зеленпарковско Езеро“ (61); втората необичност е: „огромниот стар чинар“ за кој „жителите од околината на Зеленпарк тврдат дека зборува!“, а третата необичност е Зеленпарковското бласто и легендата поврзана со него. Имено, за него „старите тврдат дека во бластото живее – ни помалку, ни повеќе чудовиштето! Какво е чудовиштето, што прави, дали некој го видел...тоа никој не знае со сигурност. Ама, прикаските се тука, старите упорно ги раскажуваат“ (62-63) (подвлеченото-мое, ЈД). Подвлечените наративни сентенци уште еднаш ја потврдуваат интенцијата на авторката да го потенцира фантастичното, што успева да го реализира од континуираното „лебдење“ на линијата на можното-неможното, веројатното-неверојатното. Во приказните – легенди за Зеленпарк несигурноста како одлика за фантастичното, се реализира низ синтагмите во кои авторката свесно се дистанцира од рас/кажаното со зборовите „старите тврдат“, старите упорно ги раскажуваат, тие се секаваат на случката, итн., обезбедувајќи си го на тој начин потребното „алиби“, но и веродостојност на кажаното.

Сказновидните/чудесните елементи во романот

Како што се спомна на почетокот на статијата, во романот „Супервештерката, мачката и шесте волшебни колачиња“ од Билјана С.Црвенковска, вешто се испреплетени реалистичните, сказновидните (чудесни) и фантастични елементи.

Сказновидноста на ова дело ја гледаме во присутноста на некои теми и реквизити кои спаѓаат во инструментариумот на сказната. Имено, уште на првите страници од романот сосема спонтано, ни се открива дека девојчето Елена, сака да стане супервештерка која ќе им прави добри дела на луѓето - го познава „говорот“ на својата мачка и разговара со неа. Авторката го внесува овој факт сосема природно, без чудење ниту на ликот, а со тоа и на читателот. Познавањето на немуштиот јазик, или јазикот на животните е особина која им е достапна само на посебни луѓе, и влече корени од сказната: „'Мау'? –вели Лу. За ова не мора превод, нели? Многу е јасно дека 'Мау?' значи 'Што'?“ (13). Не само што го познава мачешкиот говор, туку таа го познава и птичјиот, и воопшто, говорот на сите животни-жители на Зеленпарк, што е присутно во втората целина, кога со новооткриениот другар Павел, кој исто така има тенденција да стане волшебник-рапер, тргнуваат во потрага по шесте исчезнати колачиња. И овде, Црвенковска ги внела сказноликите елементи во појавата на глушецот со човечко име – Свонко, кој, за чудење, зборува човечки: „Ха? Павел е вџашен! Како тоа јас го разбираам што зборува? До пред малку не разбирав ништо што зборуваат животните? – Овој не зборува глупчешки- збунета е Елена- туку човечки! Ова е најчудното нешто денеска, а имаше цел куп чудни работи. – Човечки? Од каде пак знае еден глушец да зборува човечки?“ (117). Во вториов случај, евидентно е чудењето на Павел и Елена, зашто не само што Елена го знае јазикот на животните, туку се случува и обратна ситуација – животното да го знае јазикот на луѓето, па дури и да пишува книги за магии. Со тоа комуникацијата е остварена и авантурата може да започне. Но, мора да се спомне, дека

во таа сказновидна авантура, токму глушецот Свонко ќе биде оној лик на помошник, кој ќе им укаже како да се отповика магијата на Павел: „За да се отповика, магијата треба да се каже наопаку, како во огледало“ (121).

За да биде вистинска супервештерка, Елена мора да има и волшебен прстен, па макар тоа да е и прстен кој сама го прави од разновидни копчиња: „За што служи прстенот? За правење магии, за што друго. Вештерките ретко користат волшебни стапчиња, а особено модерните вештерки“ (28); мора со себе да понесе и зелени јаболко и овде авторката, како и во случајот со прстенот ја деструира секоја можна асоцијација со сказните: „За што служи јаболкото? Ако веднаш помисли на вештерката со јаболкото од Снежана, врати се назад во градинка и читај си бајки за принцезите или нешто во тој стил. Оваа книга не е за тебе!“ (29). Овде мора да потенцираме уште една врска преку која Црвенковска ја остварува врската со сказните, а тоа е фактот што Елена и мачката Лу, како секој вештерски пар – учат да летаат: „Можеби не е доволно само да се качиш на скејтбордот за да полета“; во што и успеваат: „Да, дааа“ се смее девојчето додека ја прелистува книгата, мислам дека е... Да, еве го! Лу, како што убаво си пишува во „Петар Пан“, сега ни треба по една среќна мисла! Брзо, замижи и помисли на нешто убаво, само така ќе полетаме. И замисли сцена: девојче и маче на скејтборд, со замижани очи и смешни гримаси, среде една целосно зелена соба...“ (53). Оваа наративна секвенца многу илустративно зборува за врската со сказната, но пред сè, за моќта на фантазијата кај децата, зашто благодарение на својата фантазија, децата можат да се вивнат во некој нов свет, да бидат тоа што ќе посакаат, па дури и да летаат. А за тоа да се оствари, доволна е само среќна мисла, во случајот на девојчето, тоа се сеќавањата од прекрасно поминатиот езерски летен одмор, а во случајот на мачето – уловеното рипче на тоа исто езеро.

Втората целина од книгата ја сочинува потрагата по шесте исчезнати колачиња, кои Павел, волшебник во обид, изговарајќи магија според прирачникот, но во рап интерпретација, ќе ги оживее наместо да ги удвои. Оваа авантура произлегува од обичната детска желба да изеде што повеќе колачиња, направени од баба му Ѓурѓица, а притоа да не биде потскаран. Но, невештата „рапувана“ магија, наместо да ги удвои, ги оживува колачињата, кои исчезнуваат и запаѓаат во неприлики. Така, Павел, волшебникот-рапер и супервештерката Елена, ја откриваат авантурата во која мора да се пројават како јунаци – да ги спасат колачињата да не бидат изедени. Многу слично на Шеќерното дете, од Шеќерната приказна на Славко Јаневски, во потрагата по колачињата (потрага по средството/начинот како јунакот да се реализира како јунак), тие се обраќаат до многу шумски жители: верверицата Лори, зајко, мама Ешка, гавранот Црни и лилјакот Перо. Сите тие, реагираат скоро на идентичен басновиден начин – со типизиран говор за нивниот животински вид и со неверување за необичниот настан каков што не виделе да се случи во шумата. Единствено стариот був Григорски, кој исто така не верува во раскажаните настани за оживувањето на колачињата, ги упатува нашите јунаци кон вистинскиот извор – кралот на Зеленпарк. Со враќањето на дејството на приказната кај луѓето, уште еднаш се потврдува вербата во супериорноста на човекот во природата. Зашто токму најстариот градинар во паркот - дедо Диме е - кралот на Зеленпарк. Тој е оној кој ги заштитува колачињата да не бидат вратени во првобитната состојба со магија, но тој е и оној кој спречува да бидат изедени од лошата Мери: „Дедо Дием стои пред Мери, исправен и голем како некој цин од Зеленпарк. Сенките му го затемниле лицето, очите му светнале во темнината, а гранките на дрвјата надвиснале над него и му сплеле круна, страшна и темна како него... Со ужасен поглед што брише сè пред себе! И со глас што излегол од најтемните длабочини на Зеленпарковското бласто!“ (148)

Романот завршува со сликата за чудните ноќни настани на таванот и појавата на чудна светлина, која се назира од стариот часовник. Свесна за детската љубопитност, авторката не ги занемарила многуте настани кои останале неразрешени и недоречени. Со тоа, таа на децата им навестува продолжение на авантурите на супервештерката и разрешница во некоја идна книга, насловена како „Мистеријата на стариот часовник“.

Реалистични елементи во романот

Реалистичноста на текстот доаѓа до израз кај имињата на ликовите кои не се мотивирани и се сосема обични имиња од реалноста: Елена, Павел, баба Ѓурѓица, мама Јована, дедо Диме, описот на паркот и присутните постари жители во него и нивното секојдневно играње шах, разводот на родителите на Павел, заради што тој е принуден да живее со баба си, имињата и професиите на родителите на Елена – мама Јована и таткото кој е лекар. Всушност, низ сите настани, било да се работи за самовили во зеленпарковското езерце, за животни кои зборуваат или за деца на кои им е доволна само една среќна мисла за да полетаат, авторот ги внел реалистичните елементи и покажал како овие два света, светот на децата (свет на фантазијата) и светот на возрасните (светот на реалноста) не си противречат еден на друг и можат да постојат паралелно. На тој начин, благодарение на продорот на реалистичните елементи, и светот на фантазијата ја видоизменил својата физиономија и се трансформирал во еден сосема нов, поубав, посветол свет во кој сè е можно. Во еден таков свет, едно обично девојче може да стане и супервештерка, само ако не си ги заборава секојдневните обврски, учењето, да се грижи секогаш да биде средена, да чита многу книги за да биде многу паметна, да биде модерна, да се храни здраво (да јаде зелено јаболко за енергија и здрави колачиња), да учи странски јазици и постојано да вежба. Но, притоа, се потенцира мислата дека, сепак, не треба да се оддалечи од реалноста: „повремено средување соба, приготвување нешто за јадење, шопинг, излегување со другарките, гледање филм, читање книга, одење на летен и зимски одмор и сите други нормални работи што ги прави една млада госпоѓица во денешно време“ (31).

Во освртот се спомна (и се покажа!) на кој начин авторката на ова дело, Црвенковска ги варира и си поигрува со елементите на фантастичното, чудното, чудесното/сказновидното и реалистичното, постојано движејќи се по тенката линија која постои меѓу нив.

Посебно место кое треба да се спомне во делото е промовирањето на литературата за деца и млади, како нешто што постојано треба да се практикува. За таа цел, низ ова оригинално напишано дело на авторката Црвенковска ќе продефилираат ликови од: сказната за Снежана, Петан Пан, 20.000 милји под морето, Господарот на прстените, Хари Потер и други, иако на исто толку места ќе се истакне дека „тоа се приказни за мали деца“.

Своевидна вредност на овој роман на Црвенковска се и илустрациите кои се среќаваат скоро на секоја страница и кои верно го следат дејствието. И самата авторка за нив се искажува на сличен начин: „Мислам дека во денешно време интерактивноста е мошне важна. Не, таа е исклучително важна. Приказната, која инаку е наменета за деца од предтинејцрска возраст, некаде од 9 години па нагоре, е пишувана во реално време, како да се случува токму сега и тука пред очите на детето. Детето влегува во светот на супервештерката, гледа што и се случува, заедно со неа го чита (гледа, слуша) прирачникот како може да се стане супервештерка итн. Не можам да ја објаснам конкретно методологијата што ја користев, но од реакциите на тие што веќе ја прочитаа книгата гледам дека таа функционира“.

Исто така, не е случајно што во романот преовладува зелената боја во описите: „...си потпевнува зеленооката палавка во собата со зелени тапети, на вториот кат во старата зелена

зграда на крајот од Зеленпарковска улица“ (14), со што авторката ја потенцира и еколошката мисла за едукација на младите читатели на грижа кон природата.

На крај исклучителноста на ова дело треба да се гледа и во фактот што авторката не ги затвора очите пред некои негативни, но, многу реални појави меѓу децата. Имплицитно, низ загатките со кои се задеваат Елена и Павел се наговестува една појава меѓу децата да им се потсмеваат на оние со некаква говорна маана: „Слушај: зелено, лигаво и плука додека испушта звуци со многу С и Л. А? А? Ај да те видам!(...) – Ха ха ха – се смее Павел, „Жаба со говорна мана“. – Баш е глупаво ова – се лути Елена. Плус, не е убаво да му се потсмеваш на некој со говорна мана!“ (85).

Но, она што најмногу освојува во овој необичен роман се гледа во гласот на нараторот, кој обраќајќи ѝ се на Елена, всушност, му се обраќа на секој адолесцент, во годините кога расте, созрева, кога е свесен за физичките и психичките промени кои му се случуваат, а кои не можат да си ги објасни. Тоа се дилемите заради кои адолесцентите имаат ниска самоверба, и кои, ако не ги совладаат во критичните години на адолесценцијата, можат да остават длабоки траги по нивната психа. Токму затоа, Црвенковска, на нив им го посветува овој роман, упатувајќи им важна порака, одразена преку двојничката која Елена ја гледа во огледалото: „Двојничката е твојот вистински лик. Таа е одраз на тоа како ти се доживуваш себеси, а можеби и не си свесна за тоа. Затоа и можеш да ја видиш само во огледалото. Таа е оној дел од тебе што е самоуверен и не се плаши од ништо. Оној дел што вика: јас ги сакам моите пегии, моите очила, мојата протеза. Она девојче длабоко во тебе на кое не му пречи што си преслаба или малку полничка или тивка или многу гласна или што образите ти стануваат црвени кога некој ќе ти прозборува. Двојничката е таа што те сака токму таква каква што си!“ (27-28).

Третата и последна целина од романот на Црвенковска е една збирка од повеќе интерактивни сегменти. Во овој трет, забавен дел од романот, младите читатели ќе се сретнат со тест кој треба да покаже за каква супервештерка се работи, потоа следува супервештерски дневник во кој можат да ги наведат податоците за својот изглед, што најмногу сакаат/мразат, да нацртаат нешто во нивната омилена боја, да замислат желба и да прснат со нивниот омилен парфем (можеби нешто ќе се случи!), да стихотворуваат, да дизајнираат облека, да творат, да сликаат, да ги доверат своите соништа, да ги наведат своите најдобри другарки (и да направат албум со нивни заеднички слики), да напишат што мислат за машките, за најдобриот другар (ако го имаат), но и да ги доверат своите најскриени чувства/симпатии, тајни работи, итн.

Всушност, на тој начин, овој последен дел од романот се претвора (и наликува!) во дневник на едно сосема обично девојче кое минува низ најтурбулентните години на својот живот, кога едно вакво дело може да стане одличен другар на кој ќе му се доверат, но и од кој ќе ја добијат толку потребната самоверба.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

Латиница

1. Parnov, E.I , (1978), *Postulati fantasike ili Okamova ostrica*, Dometi, br.6, Izdavački centar, Rijeka.
2. Todorov, C. (1987), *Uvod u fantastičnu književnost*, Pečat, Beograd.
3. Vučković, R. (1986), *Oblici fantastične književnosti*, Izraz, br. 7-8, Svjetlost, Sarajevo.

Кирилица

4. Бошковски, П. Т. (1972), *Вистинитата лага на фантастиката*, Разглед, бр.7, Скопје.
5. Вуковић, Н. (1979), *Иза граница могућег*, Научна књига, Београд.
6. Георгиевска-Јаковлева, Л. (2001), *Фантастиката и македонскиот роман*, Институт за македонска литература, Скопје.
7. Ђођевић, Т. Р. (1989), *Вештица и вила у нашем народном веровању и предању*, Српски етнографски зборник, САНУ, Београд.
8. Капушевска-Дракулевска, Л. (1998), *Во лавиринтите на фантастиката*, Магор, Скопје.
9. Поповић - Перишић, Н. (1989). *Вештице*, Српска фантастика, САНУ, Београд.
10. Урошевиќ, В. (1980), *Каприциозна и игрива фантастика*, во кн. *Мрежа за неуловливото*, Македонска книга, Скопје.
11. Урошевиќ, В. (1988), *Демони и галаксии*, Македонска книга, Скопје.
12. Црвенковска, Билјана С. (2017), *Супервештерката, мачката и шесте волшебни колачиња*“, Арс Ламина, Скопје.
13. Црвенковска, Билјана С.: Никогаш нема да пораснам и еден ден ќе бидам баба-девојче, е-портал МКД, <https://www.mkd.mk/kultura/knizhevnost/biljana-s-crvenkovska-nikogash-nema-da-porasnam-i-eden-den-kje-bidam-baba>, преземено на 24.01.2021